

20 днів війни: масштаб трагедії

Юлій Швець

«20 днів у Маріуполі»,
документальний фільм
Автор-режисер Мстислав Чернов,
2023.

мо, після смерті сусіда – дяді Саші Палія, який загинув під Волновахою від кулі снайпера. «Дядя Саша був дуже добрим чоловіком, часто підвозив мене на машині з дискотеки, коли я ще жив у селищі. Для мене його смерть на війні стала шоком. Тоді я і зрозумів, що маю захищати свою країну. Наприкінці 2014 року ми з моїм другом поїхали у Запоріжжя оформляти контракт. Хотіли потрапити до Віктора Камінського з позивним Жак, який керував батальйоном "Донбас", а потім спецпідрозділом "Шторм". Нам пощастило. Спочатку була підготовка, потім – зона АТО». В 2014–15 роках Олег був контрактником спецпідрозділу Національної гвардії в зоні АТО в районі Мар'їнки в секторі «М». Після 24 лютого 2022 року актор перебуває на фронті.

Олег Щербина, Поліна Кіно у виставі **«Ми навчимося пекти пироги»**. Новий український театр.

Олег Щербина на фронті. Фото надане актором.

«20 днів у Маріуполі», попри весь трагізм оповіді, одержав приз глядацьких симпатій на фестивалі незалежного кіно Sundance у США, а також основний приз журі та приз глядацьких симпатій на кінофестивалі Docudays. Зняв його цьогорічний лауреат Пулітцерівської премії Мстислав Чернов, котрий разом з фотографом Євгеном Малолеткою та продюсеркою й журналісткою Василюсою Степаненко приїхав у місто о 3.30 ранку – за годину до початку повномасштабної війни. Вони не покинули Маріуполь навіть тоді, коли через небезпеку оточення з нього виїхали всі зарубіжні кореспонденти. Жахаючі кадри злочинів, які неможливо простити чи забути, вбиті й важкопоранені жінки та діти, тотальні обстріли мирних помешкань, розстріл пологового будинку як кульмінація маріупольської трагедії та повсякденний героїзм медиків і захисників міста – в цій візуально емоційній картині. Вона стала документальним свідченням перших двадцяти днів трагедії великого міста (з вісімдесяти шести).

Маріуполь, – як зазначав Мстислав Чернов, котрий з 2014 року як військовий кореспондент, фотограф і відеорежисер Associated Press бував у місті, – це індустріальне поселення біля моря, в ньому особливий вітер, особливий звук металу, особливий пил. І ось тепер йому випало стати свідком руйнації міста та зняти кіно, про яке на фестивалях попереджають, що воно містить шокуючий контент. Шокуючого у стрічці справді багато: чимало екранного часу відведено одному з нервових вузлів спротиву – лікарні міста, значна частина пацієнтів якої, враховуючи гостру нестачу медикаментів і лікарів, не зможе вижити. «Я не можу говорити, бо розплачуся», – розповідає літній комунальник, опускаючи тіла загиблих (їх сотні) у братську могилу.

Задokumentовані події супроводжуються закадровим голосом Мстислава, який не лише коментує, а й, стримуючи емоції, іноді ділиться власними думками. Від кадрів, коли на місто падають перші бомби й ніхто з мешканців ще не вірить, що це не чергове загострення на Донбасі, а сучас-

Кадр із фільму «20 днів у Маріуполі». Автор-режисер Мстислав Чернов. 2023.

на повномасштабна війна, й до останніх, де по неофіційному «зеленому коридорі» з камерами й десятками годин відзнятого матеріалу під сидінням автівки, групі журналістів вдається виїхати на контрольовану територію, цей драматично-урівноважений голос насичує фільм глухим передчуттям трагедії. «Дивлячись на всіх цих дітей, я думаю про своїх двох доньок, яким також довелося залишити свій дім. Новини надходять з усієї України. І я не можу позбутися відчуття, що з цим містом станеться щось жахливе», – ділиться Мстислав своїми передчуттями. Так, хоча й ми бачимо в цій страшній війні багато прикладів мужності українців (медиків, військових), але поряд бродять дикі, озброєні до зубів варвари, які не знають милосердя. А сили сторін на той момент були нерівні.

Перші хвилини війни... Мстислав радить розгубленій жінці, що вибігла на вулицю в пошуках сина, сховатися у підвалі, запевняючи, що з сином нічого не трапиться, бо по цивільних не стріляють. Згодом журналісти зустрічають ту саму жінку в укритті, й вона нагадує їм про колишню пораду, розповідаючи, що саме в її мирний будинок прилетіло... Мародери грабують супермаркет, один з них прихоплює футбольний м'яч. Але навіщо? – бідкається, не розуміючи, продавчиня. Мародер спересердя кидає м'яча і йде дуже невдоволений. В укритті плаче дівчинка, розказуючи, що не хоче помирати – вранці вона прокинулася від вибухів і зрозуміла, що почалася війна. Одна з жінок, що ховається в підвалі фітнес-центру, зізнається, що приходить сюди заради дитини, бо, якби була одна, то сиділа б удома. «Незрозуміло, за що усе це? Чим завинили люди, які просто жили? Я не розумію, що

відбувається. Це просто якийсь треш», – каже вона.

Багато днів журналісти проводять в одній з лікарень міста. В медичному закладі на початку ще є необхідні умови, електроенергія, тут можна підзарядити телефони, сховатись від обстрілів, але водночас у цьому місці – чи не найбільша концентрація людських страждань. У кадр потрапляє боротьба лікарів за життя чотирирічної Ангеліни, її не вдається врятувати... Звиклі, здавалося, до всього лікарі не стримують сліз. Авто швидкої допомоги привозить жінку з важкими пораненнями після вибуху. Лікар, що її супроводжує, розповідає про займання автомобілів поряд, значну кількість уламків, розкиданих довкола, про те, що росіяни гатять по цивільних, бо жодного військового у дворі він не побачив. Юнак грав з друзями у футбол біля своєї школи, коли почався обстріл. Хлопцю відірвало ноги – лікарі його також не можуть врятувати. В кадрі – над тілом сина батько, якого трусить від ридань... У підвалі лікарні дуже багато трупів – тіла лю-

дей просто загорнуті в одяг та простирадла... Лікарі все частіше працюють без електроенергії, води й опалення. Хтось із них перебуває на робочому місці вже тижень, хтось довше. «У нього кров на голові, що робити?» – кричить чоловік із дитиною на руках, який ще тільки 18 місяців і яка вже не дихає. За ним біжить мама хлопчика. Лікарі намагаються запустити серце, хочуть повернути Кирила до життя, але зусилля виявляються марними... Лікарня стає прихистком для тих, хто у відчай або боїться перебувати в замкнених приміщеннях. «Ми два тижні у пеклі, – розповідає жінка, яка вже кілька днів живе в лікарні. – Снаряд прилетів у двір. Жінок і дітей заспало в погребі. Двох дітей – дівчинку семи років і хлопчика п'яти років – не врятували».

Згодом у лікарні починаються ще більші проблеми, гостро не вистачає ліків, знеболювальних. Морги переповнені, під обстрілом весь Маріуполь. Майже відсутні їжа і вода. Також місто потрапляє в інформаційну ізоляцію, мешканці не можуть зв'язатися з рідними й зрозуміти, що з усіма відбувається. Телефони заряджають від бензинових генераторів лише для того, аби користуватися ними як ліхтариками: зв'язок відсутній – екзистенційна «Чума» Альбера Камю в новому вимірі. «Як хвороба, війна охоплює усе місто», – констатує за кадром Чернов.

Апофеоз трагедії: росіяни скидають бомбу на пологовий будинок. Здавалося, це немислима річ у війні... Кадри кінохроніки переплітаються із заявами ворожих пропагандистів, котрі нахабно брешуть про український постановочний фейк. У стик їхнім словам камера зосереджується на пораненій в пологовому вагітній

«Це війна на винищення...»

Софія Прохоренко

«Маріуполь. Хроніки пекла»,
документальний
Автор Ліза Татарінова

Ірині, травми її й ненародженої дитини несумісні з життям...

Морок, ніби запечена кров, стає все більш матеріальним. «Знімайте, як нас українська армія бомбить», – пропагандистськими кліше говорить чоловіча в чорній куртці. А ось ще один персонаж, для якого ситуація, коли російська авіація кидає йому на голову бомбу, все одно «неоднозначна». Заплакана жінка з речами не може прийняти важку істину, не може погодитись із тим, що росіяни її обдурили, бідкається, запитує, що в світі відбувається, що їй доводиться полишати власний дім. У неї відсутнє найменше бажання визнати, що її «брати» діють невибірково, можуть разом з українцями знищити й її, вона відмовляється представитись... Чоловік за нею прямо посилає журналістів на три літери – цей чоловіча, вочевидь, печалиться, що квіти, заготовлені для «ванек-асвабадітелей», за таких «неоднозначних» умов можуть зів'яти. Танк з літерою «зет», що проривається в місто, розвертає башту й щосили гатить у верхній поверх житлового будинку. Постріл фіксує кінокамера журналістів – ці кадри згодом облетять весь світ. Чий танк і яка мета у його прицілі? – «Неоднозначно».

Сила стрічки «20 днів у Маріуполі» в тому, що картина війни відтворена в ній правдиво, ніщо не «плюсується» й не «концентрується», й, водночас, камера від жодних деталей не відводить погляд. Вона печально вдивляється в трагедію, задалегідь, здається, розуміючи фінал. Фіксуючи численні злочини (хоча журналісти іноді досить активно реагують на події). Інтонація закадрового голосу зливається з кадрами людських страждань, вона стає настільки об'єднуючою і єдиною можливою, що будь-яка її зміна сприймалась би чужою, або й зовсім не сприймалась. Заслуга картини Мстислава Чернова в тому, що вона зафіксувала військові злочини, які варвари творили в Україні. Стрічка дала можливість зрозуміти дійсний масштаб маріупольської трагедії, передовсім, її людський вимір, продемонструвала насправді велетенський контекст і деталізувала окремі події – що для історії дуже важливо.

«Війна – як рентген. Хороші люди стають кращими, а погані – гіршими», – згадуючи слова одного з лікарів, мовить голос за кадром. А в самому кадрі – поліцейський офіцер Володимир, котрий показує журналістам єдине місце на проспекті Будівельників, де дивом працює Інтернет (звідси журналісти передаватимуть короткі відео, розбиті на 10 секунд, бо інакше передати матеріали неможливо). Володимир просить зняти себе на камеру, він хоче звернутися до світової спільноти, адже впевнений, що кадри страждань жінок з пологового змінять хід війни. Але як ще більше смертей можуть щось змінити, – коментує його слова Чернов. І справді: вбивство майбутнього – це ще кілька сотень втрачених життів чи щось принципово інше? Не всі ще про це сформували свою остаточну думку. Тому фільм Чернова з часом лише набуватиме цінності.

Одна з документальних стрічок, що висвітлюють жахливі реалії російсько-української війни, – «Маріуполь. Хроніки пекла», що вийшла у травні 2022 року¹. В основу взято свідчення маріупольців, яким вдалося вижити та виїхати з міста, коли там уже відбувалися бойові дії. Хронологічні рамки фільму окреслюються від початку повномасштабного вторгнення до блокади заводу «Азовсталь».

«Це війна на винищення, передусім мирного населення, – стверджує режисерка. – Тому ми не маємо права мовчати й повинні зробити все, щоби світ дізнався правду про Маріуполь. Власне, так і виникла ідея фільму. Це був наш волонтерський проект, і ми одразу заявили, що готові надавати безплатні права на його поширення».

Стрічка є вагомою у документуванні російських військових злочинів з особливим акцентом на цивільному населенні. Вона містить фрагменти, зняті журналістами в самому Маріуполі, військовими, що намагалися евакуювати людей, доставляти їм їжу та захищали місто у важких вуличних боях.

Незважаючи на травматичний досвід, одинадцять маріупольців усе ж поділилися історіями про їхнє виживання у майже зруйнованому місті, адже це є важливою історичною фіксацією подій російсько-української війни.

Творці додали певний художній елемент: між інтерв'ю фрагменти були озвучені голосом, що ніби звертається до глядача від імені міста. Голос розповідає, який біль воно переживає: «Ворог вибив мої очі – вікна, він понівечив моє тіло – бачиш ці дірки у стінах?». Такий прийом наближає глядача до тих реалій, в яких доводилось існувати місту.

Авторка стрічки постійно працює над міжнародною дистрибуцією. Фільм «Маріуполь. Хроніки пекла» показали одні з найбільших європейських каналів – німецький Welt, австрійський ORF, португальський SIC, естонський ETV, Latvian Television та «Настоящее время». Публічні покази відбулися в Португалії, Тайвані, Італії, Польщі, США, Канаді та Лівані. Фільм доступний до перегляду на «Київстар ТБ», і глядачі у вільному доступі можуть його переглянути².

¹ В липні 2022-го режисерка завершила фільм «Тихий терор. Хроніки пекла» про окупований з перших днів війни Херсон.

² «Маріуполь. Хроніки пекла» в перший місяць показу очолив топ фільмів за унікальними переглядами, а фільм «Тихий терор. Хроніки пекла» всього за кілька днів став №1 на платформі. Це свідчить про великий запит глядачів на документалістику та продукти українського виробництва. Тому ми розвиватимемо цей напрям і надалі», – коментують у «Київстар ТБ».